

לבעינה של תורה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תי

ה בכסלו תשפ"ב

פרשת "ויצא"

”באו חֶשְׁבוֹן”

ההשלמה ההדדית שבין לימודי המוסר והעיון

נעשה באמצעות התבוננות האדם לתוככי נפשו ולעומקי אישיותו, התבוננות במה שעליו לתקן, לשפר ולהעלות, ומתוך כך לחשוב בינו לבין עצמו כיצד ליישם זאת במציאות.

אם כן, עבודה רבה מונחת לפנינו, עבודה שביכולתה ליטול נתח רב מסדר יומנו, שהלוא כל אחד מאיתנו זקוק לעבודה רבה על מנת לתקן את נפשו. האומנם כך?

בהקדמתו לספרו 'קל"ח פתחי חכמה', המכונה גם 'דרך עץ החיים', מלמדנו הרמח"ל דבר נפלא שבאפשרותו לתת מענה גם לשאלה זו: "הלוא

האדם רוב שנות ימיו עומד לחשוב

חשבונות עסקיו, עסקי חיי שעה" - אנשים עסוקים במשך רוב חייהם בהישרדות ובקיום - "ולמה לא ישים אל לבבו אפילו שעה אחת גם לזאת לחשוב מחשבת ממש?". מבחינה מסוימת עולמנו השתנה מאז נכתבו דברים אילו על ידי הרמח"ל. כיום, אנשים מקדישים זמן רבים עבור דברים חסרי משמעות, המכונים כיום 'תרבות הפנאי', שייתכן שלפי היהדות הוא דבר שכלל

” בואו ונחשב חשבוננו של עולם”

בשבוע שעבר התחלנו לעסוק בחובת בירור מידות הנפש, המוטלת על האדם השואף לחיות את חייו בצורה נכונה ועל בן הישיבה שהגיע אליה במטרה לבנות את עולמו ואת בית ישראל.

ה'מסילת ישרים' כותב¹ על כך את

העיקרון הידוע הרמוז בדברי

הפסוק²: "עַל כֵּן יִאמְרוּ

הַמַּשְׁלִים בָּאוּ חֶשְׁבוֹן" - יש

להיות מחושבים ומחוברים

לאנשי המעלה היודעים

לערוך את חשבוננו של עולם,

היודעים להתבונן על מבוכ

החיים במעוף מלמעלה ובמבט

רוחני עליון. חשבון זה נעשה

עניינה של ישיבה

הוא להיות מקום

בו לומדים ועמלים

בגמרא

¹ פרק ג: "וחכמים זכרונם לברכה הורונו בפירוש צורך החשבון הזה, והוא מה שאמרו ז"ל (בבא בתרא עח, א): 'על כן יאמרו המושלים בואו חשבון' - על כן יאמרו המושלים ביצרם, בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה וכו'. וזה, כי העצה האמיתית הזאת, לא יוכלו לתת אותה ולא לראות אמיתה אלא אותם שכבר יצאו מתחת יד יצרם ומשלו בו. כי מי שהוא עדין חבוש במאסר יצור, אין עיניו רואות האמת הזאת ואינו יכול להכירה... הא למה זה דומה? לגן המבוכה... שהנטיעות עשויות כתלים כתלים, וביניהם שבילים רבים נבוכים ומעורבים... ואמנם ההולך בין השבילים הוא לא יוכל לראות ולדעת כלל אם הוא בשביל האמיתי או בכוזב, כי כולם שווים ואין הפרש ביניהם... והנה העומד כבר על האכסדרה הוא רואה כל הדרכים לפניו ומבחין בין האמיתיים והכוזבים, והוא יוכל להזהיר את ההולכים בהם, לומר: זה הדרך לכו בו!".

² במדבר, פרק כא, פסוק כז

”נַחֲפֹשֶׁה דְרָכֵינוּ וְנַחֲקֶרְהָ”

הרמח”ל מציב לפנינו מצפן רוחני, המורכב משלושה שלבים עליהם אדם צריך להשיב: בשלב הראשון על האדם לברר לאן הוא רוצה להגיע; בשלב השני על האדם לבדוק היכן הוא מצוי כעת ביחס ליעד אליו שואף להגיע; בשלב השלישי עליו לבחון מהי הדרך להגיע ליעד זה. דומה הדבר לאופן הפעולה של אפליקציית ‘וויז’ הנפוצה – הצבת יעד, הגדרת מיקום נוכחי ויצירת מסלולים להגעה. לשם כך יש להשקיע מחשבה ויש צורך בספרי מוסר שיורו לנו את דרך האמת ואת התאמתה לכל אחד מאיתנו לפי אופיו ותכונותיו. שאלות אלו אינן נוגעות רק לחייו האישיים של האדם, אלא משליכות על משפחתו והעתידיה של האדם והדורות הבאים. לאור חשיבותן ומשקלן של שאלות אלו חובה על כל אחד להקדיש זמן להתבוננות עליהן.

זכיתי לשבת אתמול עם בני שיעור ד’ ולברר סוגייה בחיים, בעניין חברה מעורבת ותערובת נשים וגברים במצבי החיים השונים. שנות הישיבה הן הזמן המתאים לבירורי דרך ולמחשבות שביכולתן לכוון חיים יותר מרוממים וישרים, חיים שהינם יותר מוארים באור ה’, הקשובים לרצון האלוקי מאיתנו. אנו צריכים לשים את המראה מול עינינו ולשאול את עצמנו את השאלות הנוקבות של החיים. הדבר דורש השקעת זמן, כפי שמדריכנו הרמח”ל להקדיש לכך לפחות שעה אחת בכל יום.

גם הרב זצ”ל הדריך באחת מאגרותיו³: **”לשום לב למוסר ויראת ד’, כפי מיסת הפנאי, כי זהו עיקר הכל. ואם כי הזמן האפשרי לייחד ללימודים אלה הוא חלק קטן, הוא נושא פרי ברכה אל כל יתר הפעולות והלימודים, כמו שהמוח הוא קטן בשיעורי והוא מטביע צורת האדם באדם”**.

אם כן, מורים לנו הגדולים שאדם צריך להשקיע פרק זמן ניכר, שעה ויותר ביום, לעסוק בתיקון נפשו.

אמנם, דבר זה נוטל רק חלק קטן מסדר יומו של בן הישיבה. מה עליו לעשות בשאר יומו? מהי בכלל ישיבה? מהו ליבה הפועם של הישיבה?

אינו קיים. על אחת כמה וכמה שעל האדם להקדיש זמן לעיסוק בשאלות כבדות משקל אלו.

אדם בעל מעלה מודע לכך שבדקות הללו שהקדיש לכך הוא עורך את החשבון על האופן בו יראו חייו ומשפתו תיבנה, על השאיפות הכלכליות והרוחניות שתעצבנה את חייו. לשם כך הוא עורך חשיבה משותפת עם אשתו על האופן בו הם שואפים לגדל את משפחתם ועל הצרכים העומדים לפניהם.

על כן שואל הרמח”ל ב’דרך עץ חיים’: וכי אין לאדם זמן להקדיש לברר לעצמו אודות השאלות המהותיות של חייו? הוא מוצא זמן לחשוב על הפלאפון שיקנה, על רכב שישדרג אליו ועל הארון שיעמוד בפינת הסלון. בכל אלה הוא משקיע המון מחשבה, אולם מה על עצמו? “מתי אעשה גם אנוכי לביתי?” מתי יעשה הוא לנפשו? **”ולמה לא ישים אל לבבו אפילו שעה אחת גם לזאת לחשוב מחשבת ממש: מה הוא? ולמה בא לעולם? או מה מבקש ממנו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא? ומה יהיה סוף כל עניניו?”** האם הקב”ה הביא אותנו לעולם במטרה שנשחק כדורגל כל חייו או שהקב”ה הביא אותנו לעולם וייעד לכל אחד מאיתנו תפקיד מסוים? לפיכך הרמח”ל קורא לנו להקדיש בכל יום כשעה לשם חשיבה על העניינים הללו: **”שיעמוד האדם בכל יום לפחות שעה אחת פנוי משאר כל המחשבות לחשוב רק על הענין הזה שאמרתי”**.

כיצד עושים זאת? איזו מראה אדם ישים אל מול עצמו כדי לחשוב, מבלי שישקע במחשבות פילוסופיות ערטילאיות? איך אדם יערוך את חשבון נפשו, בעזרת איזה מד יבדוק את עצמו? הרמח”ל סולל לפנינו את הדרך, אליה יוכל האדם לכוון את עצמו: **”ויבקש בלבבו: מה עשו הראשונים אבות העולם שכך חשק ה’ בהם? מה עשה משה רבינו, עליו השלום? מה עשה דוד, משיח ה’, וכל הגדולים אשר היו לפנינו? ויעלה בשכלו מה טוב לאדם כל ימי חייו לעשות כן וגם הוא וטוב לו”**. לאחר שיסיק מהו הדבר שייטיב עימו בחייו, “אז יתורו מחשבותיו לדעת, באיזה מצב הוא נמצא ועומד, לפי הנרצה בדרך אשר דרכו אנשי השם אלה אשר מעולם המה”.

³ מובאת באורות התורה, לחיזוק דברי תורה, אות א

”וַיִּבְרָא אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם בְּצֶלְמוֹ”

הרמב”ם במורה הנבוכים מבאר⁴: **”כי עיקר מהות צלם אלוקים שבאדם זה השכל”**. נראה שניתן לחבר את דבריו לדברי הרב סולובייצ’יק בספרו ‘איש האמונה’ בו הוא מבאר את המושג ‘צלם אלוקים’ ביחס ליכולתו של האדם להיות יוצר, כאשר המרכיב הבולט ביותר בכך הוא השכל האנושי **”המסוגל לעמוד מול העולם החיצוני ולחקור”**⁵. רבש”ע העניק לנו את הדבר שהוא מהותנו, העושה אותנו למה שאנו.

פעמים רבות שמעתי ממו”ר הרב הדרי זצ”ל שיש לשים לב ש”האדם המדבר” חושב במילים, השכל שבאדם מתגלה באמצעות ה”רוח ממללא” שבו⁶. השכל הוא נקודת השלמות של האדם, ובהתאם לכך היצירה הגדולה ביותר של האדם היא כוח עיון השכל. זוהי נקודת השלמות של האדם והמדרגה העילאית ביותר באישיותו. אם כן, בבואנו להגדיר את המטרה הראשונה במעלה לשמה באנו לישיבה, נסיק לאור הדברים הללו שהיא עיון התורה.

בשיחות האחרונות ביארנו את דברי הפסוק באיוב⁷: **”אָדָם לְעֵמֶל יוֹלֵד”**, אשר חז”ל מבארים⁸ שהכוונה היא לעמל תורה. מהות האדם היא יכולת הפעלת כוח העיון שבו⁹.

”וְאִנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּ לִי”

”ישיבה” היא מקום שמטרתו לגדל אנשים שלמים עם עצמם, עם עם ישראל, עם תורתו ועם אלוקיו; אנשים שלמים בדעתם; אנשים שלמים במידות ובמוסריות. האנשים השלמים הללו מכונים ”תלמידי חכמים”. ביטוי זה מדגיש את המשך היותו של האדם תלמיד במשך כל

ימי חייו, גם כאשר מתעלה למדרגה רמה. חשוב לומר זאת בפה מלא: **אנו שואפים לגדל בישיבה תלמידי חכמים, מגמת הישיבה היא לגדל תלמידי חכמים.**

תלמיד חכם הוא אדם ששלמותו בדעת מקרינה על כל אורחות חייו, ומתבטאת במידותיו, ביראת השמיים, האופפת אותו, בתפילתו, בהנהגותיו בין אדם לחברו, בהנהגותיו עם אשתו, עם ילדיו, עם סביבתו ומדינתו. כל הענפים הללו נובעים מתוך עיון שכלי גדול ועמוק להבין את דבר ה’ שמתגלה אלינו דרך התורה. כשלומדים סוגיות אנו נפגשים עם ריבוננו של עולם, עם דבר ה’ המתגלה בתוך מציאות חיינו, עם השכל האלוקי המתגלה אלינו בתורה. לשם כך דרוש מאמץ אינטלקטואלי של המוח. זוהי שלמות האדם. כל זה שונה בתכלית מהשטחיות שאופפת אותנו כיום בכל פינה, בפרט בדור זו בו המדיה תופסת תפקיד כל כך מרכזי. עניינה של המדיה הוא האנטי-תזה למצב שתיארנו. המדיה נוצרה כך שהיא תגרום לאדם להיות שטחי ורדוד, תגרום לו שלא לחשוב, תגרום לו שלא יעיין בשכלו. הצורה בה המדיה בנויה גורמת לנו להיגרר מדבר לדבר ולדחות את השכל מלשמש בתפקיד המוביל. זהו הניסיון שריבוננו של עולם העמידנו בו בדור הגאולה.

לשם יצירת טיפוס-אנוש כאלה יש צורך במחשבה ובעמל שכלי. גם הלומד מתמטיקה בטכניון¹⁰ יזדקק לעמל שכלי, קל וחומר שהלומד תורה ה’ יצטרך לעמול היטב ולעמול בעומק שכלו בשנות הישיבה. רק כך יוכל לברר את העומק האין סופי שבשכל האלוקי, שבעומק האלוקי המתגלה בלימוד התורה. זהו רצון ה’ מאיתנו – שניפגש עם רוממותה של תורה, שניפגש עם תורה גדולה, שנסגל לעצמנו סברה ישרה.

לימוד הגמרא מהווה את ליבו של סדר היום בישיבה. עניינה של ישיבה הוא להיות מקום בו לומדים ועמלים בגמרא. כאשר הייתי בשיעור ג’ שאלתי את מו”ר הרב אביגדר נבנצל שליט”א כיצד לחלק את זמני הלימוד בין לימוד בקיאות ללימוד עיון. הרב השיב לי שללימודי

⁴ מאמר א, פרק א

⁵ עמוד 14

⁶ עיון תניא, פרק כ

⁷ פרק ה, פסוק ז

⁸ סנהדרין, דף צט, עמוד ב: ”אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר: **”כִּי אָדָם לְעֵמֶל יוֹלֵד”**. איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא? כשהוא אומר (משלי טז, כ): **”כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ”** - הוּא אומר לעמל פה נברא, ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה? כשהוא אומר (יהושע א, ח): **”לֹא יָמוּשׁ סֶפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ”** - הוּא אומר לעמל תורה נברא.”

⁹ עיון תפארת ישראל מהר”ל, פרק ג: **”כי האדם על זה נברא, שיוציא אל הפעל כח הדברי השכלי, שהוא שכל התורה... כי אחר שהאדם שלמותו בכח, צריך שיהיה כל עמלו ופעלו בדבר שהוא שלמותו האחרון אשר נברא בשבילו. כמו שאמר הכתוב: **”אדם לעמל יולד”**, שרוצה לומר כי תכלית מעלתו הוא אל העמל, שהוא יציאה אל הפועל”**.

¹⁰ במאמר המוסגר אוסיף שבמידה ומישהו מעוניין לפנות לאחר שנות הישיבה ללימודים אקדמאיים עליו להירשם למקום כשר, מקום שבו יהיה אורח חיים של צניעות, לא של תערובת המינים, ושללימוד תורה יהיה חלק ממנו, כדוגמת מכון לב. צריך שיבנו עוד מקומות כאלו וככל שתתרבה הדרישה כך תיבנה יותר ויותר מערכות כאלו.

באגרותיו מרחיב הרב זצ"ל את היריעה ומדגיש שצריכים ללמוד מוסר ויראת ה' בקביעות כשעה או שעתיים בכל יום¹². זמנים אלו יכולים להיות גם לפני תפילת שחרית או לאחר סיום ה'סדר' במהלך היום. על כל אחד לערוך עם עצמו חשבון ולשאול את עצמו האם הוא הגיע לישיבה במטרה לעסוק ולחזות בדברים אחרים שנוגדים את מהות הישיבה או שמטרתו היא לגדול בתורה ולבנות אישיות של תורה על פי הדרכים שיתווה לעצמו? על ידי כך יגדלו, בעזרת ה', אנשים טובים, שלמים לעם ישראל, לעצמם ולחיהם.

הבקיאות יש להקדיש את אחר הצהרים של ימי שישי ואת מוצאי שבת. ייתכן שדברים אילו אינם לפי מדרגתנו, אולם הם יכולים לשמש לנו כמצפן לאן עלינו לשאוף.

"שתהיו עמלים בתורה"

הלימוד בעיון הוא עבודה שכלית קשה ומאומצת. תפקידנו כר"מים הוא לחנך לעמל שכלי ולדרוש מהתלמידים להתאמץ, מתוך רצון להרים את רף הגדלות בתורה. אנו רוצים ומסוגלים לגדל תלמידי חכמים גדולים לאומה. לא נזלזל בעצמנו - יושבים בחדר זה גדולי ומנהיגי הדור הבא, אֵל לנו להיתפס לענווה שאינה במקומה. יושבים כאן תלמידי החכמים של הדור הבא יחד עם מחנכי הדור הבא, לצידם של מדענים ורופאים, שאף עליהם להיות תלמידי חכמים. על הכל לסגל לעצמם את יכולת הבירור והעיון ואת שלמות הדעת והמידות ולהיות אנשים שלמים, ללא הפרש בין רופא או איש מחשבים. זהו הביטוי המיטבי של אישיותו של אדם ועשייתו. זהו עניין מאוד משמעותי.

לעומת זאת, לימוד בקיאות מוקדש ליצירת היקף שמרחיב את הדעת. בקיאות אינה שטחיות. לימוד זה נעשה באופן של עמידה על עיקרי הסוגיה ועל השאלות המרכזיות שבה, לאור ההרגל ללמוד בעיון, ואף על פי כן ממשיכים הלאה מבלי להתעכב.

בניית אישיות התלמיד החכם, הקישור לתורה, אהבת התורה, רוממות החיים - כל אלו נוצרים רק על ידי דבר אחד: על ידי העמל, על ידי אימוץ השכל. שלימות האדם אינה תלויה במה שיאכל לארוחת צהרים, אלא בשאלה האם ועד כמה יפעיל את שכלו. שלמות האדם היא בכך שיתאמץ, שיחשוב, שיתווכח ויברר¹¹. זוהי שלמותו של האדם וזו עבודתנו בישיבה.

את המוטיבציה לכך מעוררים על ידי לימוד המוסר, על ידי הבירור מהו רצוני מעצמי ומה ה' רוצה ממני. לימוד המוסר ולימוד האמונה תופשים אמנם רק חלק קטן ביום, אך חלק קטן זה מקרין על היום כולו.

¹¹ עיין עין איה, שבת, חלק ב, פרק שישי, אות נו: "סגולה גנוזה היא, שכל אשר ירבה המתעסק בחידודה של הלכה לשמה, לפלפל ולחדד בהלכה, כן תוסיף האורה המוסרית של יסודה של תורה, שכללותה היא החסד והטוב, להיות יותר חיה ופועלת בלבבו...".

¹² אגרות הראיה, חלק א, אגרת פט, עמוד צג